

ושננתם

בשבילי האורות של תורות
הנגלה והנסתר המשולבים

שבת קודש | פרשת וישב | כ"ג כסלו

אליהו רוזמרין.
ירושלים עיה"ק תובב"א

'הפקר'

דיני הפקר בכל חלקי תורתנו הקדושה
כתובים באותיות חדשות

הבנות חדשות בסוגיא שלמדנו במסגרת הדף היומי במסכת נדרים (דפים מג מה)

ענף א

הפקר מהו

הגדר ואומר הרי הן מופקרים לכל מי שיחפוץ, והלה נוטל ואוכל, ורבי יוסי אוסר, ובביאור דעת רבי יוסי נאמרו שני שיטת בגמרא. א: שיטת רבי יוחנן וריש לקיש שדעת רבי יוסי מעיקר הדין, וטעמו מפני שסובר שאין הפקר יוצא מרשותו עד שיבוא לרשות זוכה, ועל כן כאשר ראובן מפקיר דבר ושמעון זוכה בו, כיון שאין הדבר יוצא מרשות ראובן עד שנכנס לרשות שמעון, הרי זה נחשב ששמעון זכה מיד ראובן, ודבר זה אסור במודר הנאה. ב: שיטת עולא ורבא שדעת רבי יוסי אינו מעיקר הדין, אלא שחכמים תיקנו כן שלא יהיה הפקר, והטעם בזה מפני שחששו חכמים שאנשים יערימו ויפקירו את החפץ רק כדי שיבוא ליד המודר הנאה, ובאמת בכהאי גוונא לא חל ההפקר לפי שזה דומה למתנת בית חורון שנתן לחברו מתנה אך ורק למטרה מסוימת ואין זה נקרא מתנה, ובהמשך הסוגיא הובא כמה ברייתות שפירשוהו רבותינו לפי דעתם, שלר' יוחנן וריש לקיש הם הולכים בשיטת רבי יוסי או חכמים, ולעולם ורבא אין כאן שני שיטות אלא תקנה מפני הרמאים, ובסוף הובאו שני הדיעות בפני כמה צריך להפקיר, עד כאן תמצית הסוגיא במסכת נדרים.

סוגיית הפקר במסכת נדרים ותוצאותיה אשר פזורים בכל מרחבי התלמוד הנהדרים, אפופה פליאות רבות ועצומות לכל הבא בשעריה, למן הבנת יסודות הדברים ועד תרגומם להלכה למעשה, ורבותינו אבות העולם האריכו בזו הסוגיא בהרי הרים של חידושים והגדרות מופלאות, ובעזרת האל יתברך ויתעלה אנו ננסח את הדברים באותיות המאירים למוח וללב, ובכך ניתן כלים חדשים ליישב על לבבנו כל אותם ההגדרות והחידושים שזרעו חרשו ונטעו אבירי אומתנו אשר מפיהם אנו חיים עד עולם.

וכיון שאין בידינו לכלול בכמה דפים

את כל תורת הפקר שהם כמין שאין להם סוף, נתמקד בסוגיא דנדרים (מג.) אשר זה עתה נלמד יחדיו בתפוצות ישראל, והחכם יראה ויבין ויקיש ענין לענין להבין שכל דיני ההפקר נובעים מן הבאר אשר לפנינו, ובזה נפתח דברנו להביא תמצית הסוגיא בנדרים שנינו במשנה 'היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל, נותן לאחד לשום מתנה והלה מותר בה, אם אין עמהם אחר מניח על הסלע או על

מהות ההפקר ושרשו בתורה הקדושה

ובטרם נבוא ונבאר מהות ההפקר מהו, עלינו להקדים ולהתבונן איך השתלשל המושג הזה שנקרא הפקר ומהיכן נולד, ועוד לנו לדעת מהו משמעות המילה הפקר ומהו תוכנו ומהותו, ותחילה נבוא למצוא בתורתנו הקדושה האם מצאנו בה גילוי וחדוש שקיים מושג שנקרא הפקר, ובכן מצאנו בתורה שני ענינים שמהם נוכל ללמוד 'רוח' והבנת מהותו של ההפקר.

פרשת שמיטה שבתורה

המקור הראשון הוא פרשת 'שמיטה' שנאמרה בתורתנו הקדושה בפרשת בהר, וממה שאמרה תורה (ויקרא פרק כה פסוקים ג-ז) **'שש שנים תזרע שדה, ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וכו', והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל',** ובפרשת משפטים (פרק כג פסוקים י-יא) אמרה תורה **'ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעית תשמטנה ונטשתה, ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך'** הרי שאמרה תורה שבשנה השביעית הבעלים מסתלקים מנכסיהם והרי הם מותרים לכל, והרי לפנינו שיש מציאות שנכסי האדם יוצאים מרשותו ונעשים הפקר.

פרשת פאה שבתורה

המקור השני בתורתנו הקדושה נמצא בפרשת 'לקט שכחה ופאה', בשלושה מקומות מצווה לנו התורה הקדושה שנזכור ונרחם על האומללים בזמן קציר השדה, בפרשת קדושים (פרק יט פסוקים

ט-י) **'ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדה לקצר, ולקט קצירך לא תלקט וכו', לעני ולגר תעזב אתם, אני ה' אלהיכם'** וכן בפרשת אמור באמצע תיאור המועדים (פרק כג פסוק כב) **'ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדה בקצרה, ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אתם, אני ה' אלהיכם'**, וכן בפרשת כי תצא (פרק כד פסוקים יט-כב) **'כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו, לגר ליתום ולא למנה יהיה, למען יברכה ה' אלהיך בכל מעשה ידיך וכו',** ושוב מצאנו שאמרה תורה שישתלק האדם מנכסיו ויהיו ברשות כל אדם לזכות בהם, ונמצא שיש לנו מקור נוסף למושג שנקרא הפקר.

מהות ההפקר - סילוק או הקנאה

ועתה יש לנו לחקור ולהתעמק כדרכה של תורה במהות ההפקר מהו שיש לנו לפרשו בשני ענינים, א: סילוק מצד האדם. ב: הוצאה מרשות מצד החפץ. ונבאר את שני הצדדים, כי מחד יש לומר שכאשר האדם מפקיר את החפץ הרי שהוא מסלק עצמו מן החפץ שאין לו שייכות בחפץ, אבל מצד עצם החפץ לא נשתנה מאומה, ומצד שני יש לומר שמהות ההפקר הוא הוצאה מרשותו כמו שאר קנינים והיינו שהאדם מוציא את החפץ מרשותו לרשות העולם, והרי שעצם החפץ נשתנה במהותו שמתחילה היה ברשותו ועכשיו יצא מרשותו.

שני הפרשיות שבתורה - שני פרשיות שונות של הפקר

כאשר נתבונן בשני פרשיות אלו של שמיטה ולקט שכחה ופאה, נראה ונבין שמלבד שני מצוות הם, גם זאת המה חלוקים במהות שלהם ובאופי שלהם

חיים והדברים מתוקים.

תורת היחסות

אמנם לתת טעם בדברים לפי דרכנו, על פי מה שנבין ונתבונן, מה שאנו רגילים לבאר במוקמות רבים שכל חפץ **מורכב מרובדים הרבה**, וכאשר אנחנו דנים על חפץ מסוים יש בו פנים רבות שמתחלק לרובדיים שונים, ובארנו הדבר לפי **תורת היחסות** המפורסמת, ונחזור עליו בקצרה שכפי שהסכימו חכמי ישראל וחכמי האומות, כי בניגוד למה שאנשים חושבים כי **'הזמן'** הוא קבוע מאז ועד עולם, וכל העולם מתנהל לפי סדר מופתי במערכת **'הזמן'** וזה דבר שאינו נכון, אלא הזמן משתנה מאדם לאדם ומזמן לזמן, וכבר במשך מאות שנים כתבו חכמי הדורות את הרוח הדברים בסגנונות שונים, אולם הנוסחה המפורסמת ביותר שמקובלת כיום על המדענים היא, הנוסחה של אלברט איינשטיין **ב'תורת היחסות'** בו קבע, כי נקודת הזמן נמצאת במהירות האור, זאת אומרת שחפץ שנע במהירות האור הזמן שלו נצחי ולא זז, וכפי שהחפץ מתרחק ממהירות האור הזמן שלו מתארך, כי האור מתעקם ומתארך לכל דבר בעולמו לפי ענינו, מפורסם מאוד הניסיון שהוכיחו המדענים, כי שני תאומים שאחד מהם יטוס סביב העולם ויתקרב למהירות האור לעומת התאום שלו שנשאר בכדור הארץ, אכן כעבור הרבה שנים יהיה האחד שטס סביב העולם צעיר בהרבה מהאחר שנשאר בכדור הארץ, כי הזמן ביחס לאח שהיה קרוב למהירות האור עבר לאט יותר, ואכן כתוצאה מכך תהליך ההזדקנות שלו הפכה איטית יותר, **הבנה זו עמוקה וצריכה התבוננות ממושכת כדי להבין את הענין לאשורו.**

שביעית אפקעתא דמלכא

ואנו נקח את הדברים כדי לבאר בזה בארות עמוקים ברוח תורתנו הקדושה והנצחית, ונבין

ולא ראי זה כראי זה, כי כאשר אמרה תורה **שבשנה השביעית** הרי שנכסי האדם מופקרים, ההבחנה בזה היא שבעל השדה **מסתלק** משדהו ובכך נותן רשות לכל אדם להכנס לרשותו, אבל אין **עצם** השדה והפירות משתנים מרשות לרשות אלא נהפוך הוא שבשנה השביעית **נפקעת** השדה מאליה לרשות שונה וממילא יכולים כל אדם לזכות בהם.

הגדרת ההפקר של לקט שכחה ופאה

לעומת זאת אופי מצוות לקט שכחה ופאה, כאשר האדם נשאר בעלים על כל השדה כבתחילה, וגם השדה נשאר שלו, אלא שהוא **מייחד את החפץ** לרשות העניים ורשות גבוהה, ונמצא שהחפץ עצמו נשתנה מהותו ובעלותו בכך שנכנס לרשות עניים ורשות שונה, ולפי דרכנו למדנו ששני גישות שונות לפנינו, שאמרה תורה הקדושה בנתינת ממון האדם לעניים, האחד על ידי **סילוק כח ורשות הבעלים**, וכתוצאה מכך יש ביד העניים לזכות בהם, והשני על ידי **הוצאה מרשות הבעלים**, וכתוצאה מכך הרי החפץ נמצא כבר ברשות העניים.

מחלוקת רבותינו שבצפת

וכדאי ליתן תבלין ועומק לדברים הנאמרים, נציין כאן בקצירת האומר **מה שבארנו בסוגיית שמיטה** (במאמר מיוחד לזה - והדברים ארוכים וכאן נציין לנקודה העולה בסוגיין), שהרי נודע מה שהאריכו כל רבותינו הראשונים והאחרונים לדון האם שביעית אפקעתא דמלכא הוא או שצריך האדם להפקיר את שדהו, וכבר נפרץ האור מבית המדרש שבמרום צפת על ידי רבותינו הב"י והמהרי"ט נ"ע שעמדו על חקירה גדולה זו, ורבותינו תלמידיהם והבאים אחריהם העמידו בזה מערכה מול מערכה מן התורה נביאים וכתובים עד רבותינו האחרונים שמפיהם אנו

אחיזת האדם ברובד החיצון ונכנס לרשות גבוה או רשות העניים שהם הרבדים הפנימיים של החפץ, הרי שלמדנו שני עניני יציאה מרשות האדם, על ידי הסתלקות רשות הבעלים, ועל ידי יעוד החפץ לרשות שונה ושומר לך זה.

שני גישות להפקר אצל חכמי ישראל

ואם כנים אנחנו, נוכל להתבונן שנחלקו חכמי ישראל לדורותיהם בכמה וכמה גופי הלכות שכולם הולכים וסובבים משני הבנות עצומות הללו, וכעת נפן ונראה איך נשתלשל מהבנות אלו שני גישות שונות במושג **הפקר**, כי יש מחכמי ישראל שהבינו שהלימוד לדין הפקר נובע מפרשת שמיטה שבתורה, והיינו דאף שבשאר שנים לא קיים שינוי **במערכת הזמן** של החפץ, אבל אפשר ללמוד ולדמות שכמו שבשנת השמיטה האדם נדחק מבעלותו על ידי מערכת הזמן, כך בשאר שנים יכול האדם **לסלק עצמו מן החפץ** ובכך יוכל כל אדם לזכות בו, אמנם היו מחכמי ישראל שהבינו שאין שייך ללמוד משם כאשר בארנו שהרי שם **קיים מערכת זמן שונה** מה שלא שייך בשאר שנים, ולכן הסבירו את הגדרת הפקר כתוצאה מלימוד של פרשיות לקט שכחה ופאה וכתוצאה מכך הרי שהפקר הוא כעין **יחוד לגבוה** דהיינו רשות עניים, ולפי דרכנו נבין איך באמת פועל הפקר **בלא מעשה קנין**, כי לצד שנלמד משמיטה הרי הסילוק נעשה מאליו, ולצד שנלמד מלקט שכחה ופאה הרי שיש כאן כעין הקדשה לשמים ואין צריך לזה מעשה קנין.

מעתה כי השמיטה היא התגלות **בזמן שבתוך החפץ** כלומר שהחפץ עובר למערכת זמן שונה שנקראת **שנה השביעית**, ובשנה זו ממילא מסתלק רשות הבעלים, כי **מתגלה רובד נוסף שקיים בחפץ שאצלו קיימים חוקי טבע אחרים גבוהים יותר מן הבעלים** וממילא מסתלק רשות הבעלים, ועל כן נבין כי שורש ענין הפקר שבשמיטה אינו הפקר שאנו רגילים להבין **שהחפץ יוצא מרשות הבעלים** כאילו הבעלים מקנה ונותן החפץ, אלא נהפוך הוא האדם מסתלק מן החפץ בכך שנתגלה לנו רובד נוסף מצד **הזמן** וזוהי הגילוי הנפלא שקראה לה

רבותינו **אפקעתא דמלכא** (ובהמשך סוגיא זו בארנו, כי מלבד הרובד השונה שמתגלה מצד הזמן, **עדיין** יש לאדם בעלות ברובד הרגיל של כל השנים, ומצד חלק הבעלים הזה יש חובה **להפקיר** השדה, וזהו ההבנה הנפלאה של כת רבותינו שסוברים שבשמיטה יש **חובה להפקיר**, אמור מעתה שהם שני ענינים שונים ואלו ואלו דברי אלוהים חיים, והדברים מאירים).

לקט שכחה ופאה - רשות עניים

אבל לקט שכחה ופאה,

שם אנחנו דנים על הבעלים של השדה, שיש מצוה בתורה **להוציא** את החפץ מרשות הבעלים על ידי **שיכנס** לרשות גבוה שהם רשות עניים, אמור מעתה שלקט שכחה ופאה יש בהם **אופי של הקדשה** לגבוה, כלומר שכמו שאנחנו יודעים שיש רשות הקדש כך מתגלה לפנינו **רשות עניים** בכך שהחפץ יוצא מרשות הבעלים ונכנס לרשות עניים, ויסוד ענין ההקדשה בארנו במקומה, ויסוד העניין הוא שכל חפץ אין רשות הבעלים עליה אלא בחיצוניות החפץ המתגלה לפנינו, אבל הרובדיים הפנימיים של החפץ המכוסים אינם ברשות האדם כלל, וכיון שהאדם **מייחד החפץ לגבוה** ממילא מתבטל

ענף ב

השתלשלות המושג הפקר בשרשרת הזמן ופיתוח שני הבנות במילה הפקר

דומה למצות לקט שכחה ופאה, ועל כן התקינו חכמי ישראל שבדור אושא כמה תקנות בדיני הפקר כדי למנוע טעות, וכן כדי להוציא מיד הרמאים שאומרים שהם מקדישים לשמים (וכמובן שהרמאים הללו התרבו ביותר כאשר נתפס אצלם שהפקר כעין הקדשה לשמים, שאלו לסברת האומרים שהפקר כשמיטה, הרי שבין כה אינם נפטרים מתרומות ומעשרות), וגם נרוויח בזה טעם הגון שדיני הפקר נסדרו במשניות מסכת פאה, ומזה יש גם הוכחה ששני הדברים הללו חופפים והולכים יחדיו.

הפקר במשניות הקדומות

טרם ניכנס לעובי הקורה בהבנת שורשי הענינים, צריכים אנו להביט אל שרשרת הזמן ובכך נוכל להבין תולדות ההפקר בעמנו ותוצאותיו בקורות דברי הימים, ואכן כאשר אנו מתבוננים בראשית ימי אבותינו התנאים נמצא שיש כמה משניות וברייתות שהקורא מתפלא שלא הוזכר בהם ענין ההפקר, כמו למשל המשנה הידועה (נדרים דף מח.) במתנת בית חורון שנתן רכושו לאביו כדי שיוכל חברו לבוא ולאכול, ולמה לא הפקיר נכסיו, וכן במשנה הקודמת לה שהיא משנה קדומה עוד מזמן הבית שמוזכר שם דברים של עולי הרגל ושם הוזכר רק עצה לכתוב לנשיא ולא להפקיר, וכן במשנה הידועה בסוכה (דף מא:) שמלמדין אותם לומר כל מי שיגיע לולבו לידו וכו' ולא הוזכר עצה פשוטה להפקיר הלולב, וכן מצאנו במשניות (ראה ערכין פרק ח משנה א ועוד) שהיו מושג בזמן הבית להקדיש שדהו מפני רעתה ויש כאן משמעות שלא היה קיים להפקיר את השדה (ראה ב"מ לט. נכסי רטושים), כמו כן מוזכר במשניות (ב"ק מד: - ראה ב"ב נד:) שור המדבר ולא הוזכר הלשון שור ההפקר, ויש עוד כמה וכמה ראיות, ויש ללמוד מזה שבעצם המושג הפקר לא היה מקובל להשתמש בו בדורות הקדומים, אלא שענין ההפקר התפתח אצל עם ישראל במשך הדורות כתוצאה ממצות שמיטה או מצות לקט שכחה ופאה (וראה לשון הברייתא שהובא בב"ק טס.) בשם ר' יהודה שמוכח שעיקר קיום מצות פאה הוא על ידי הפקר, וראה תוספתא פאה (פרק ב הלכה ה) ירושלמי מעשר שני (פרק ה הלכה א) בזה).

הבקר והפקר

גם במובן המילולי של הפקר יש לפתח שני גישות, וכנראה שגם הם נעוצים בשני ההבנות, כי בעצם הפקר יש לו מילה מגבילה **הבקר** וגם חז"ל עצמם משתמשים בשני הלשונות הללו, וכבר הצביע **רבינו הגדול הרמב"ן** בפירושו על התורה (ויקרא פרק יט פסוק כ) שלשון הבקר ולשון בקורת הם אותו לשון, והרמב"ן מפרש שהכוונה שהאשה מופקרת לזנות, ואחרוני הזמן כתבו בזה, שבלשון הקדומה **הבקר** שימש ללשון הוצאה והעברה מרשות לרשות, ומכאן נלקחה הלשון בתורתנו הקדושה (ביקורת תהיה - כבקרת רועה עדרו - לא יבקר הכהן לשער צהוב - אגרת ביקורת - ועוד), יש להציע ולבאר שהמילה **הבקר** ממשמעותה העברה מרשות לרשות מגביל **לבקיעה**, לעומת המילה **הפקר** שמשמעותה עזיבה והסתלקות מגביל **לפקיעה**, דהיינו ששניהם מאותו שורש, אלא שיש **בקיעה** כלפי החפץ עצמו (כלומר שהחפץ בוקע ועובר מרשות לרשות), ויש **פקיעה** מחוץ לחפץ (כלומר שהחפץ פוקע ונעזב בעלותו), ואם כן הצבענו של שני הגישות בהפקר מגבילים לשני ההבנות במילה **הפקר**. (מכאן המילה מסתעפת למילים: פרק - מפרקת - אפיקורס - פריקה בקר, ברק ועוד)

הפקר בדור אושא

וכאשר נפרץ בישראל השימוש בהפקר לצורכי האדם, וכיון שהיה שורשי ההפקר כעין הקדשה לשמים כמו לקט שכחה ופאה וכמו שבארנו, התחילו בני האדם לרמות על מתנות עניים והפקירו שדותיהם, והיו חושבים בדעתם שעצם ההפקר

ענף ג

ההפקר במשנת רבותינו התנאים

בית שמאי ובית הלל - אבות העולם

ומעתה כאשר העמדנו את יסודות ההפקר,

יהיו הדברים מאירים להבין את המחלוקת הגדולה שנפלה בבית מדרשם של **בית שמאי ובית הלל** סביב ענין ההפקר, כי כאשר כתבנו ששני הבנות היו בכלל ישראל בהנחלת המושג שנקרא הפקר, כאשר היו שהבינו שההפקר נגזר כתוצאה **משמיטה פרטית שהאדם יכול להנחיל על נכסיו**, והיו שהבינו שההפקר נגזר כתוצאה **מלקט שכחה ופאה שהאדם מקנה לרשות עניים**, הרי שבדורם של בית שמאי ובית הלל לבשו הדברים צורה בבית מדרש רבותינו התנאים אבות העולם, וזו הוא ששנינו במשנתנו (פאה פרק ו משנה א) **'בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר, ובית הלל אומרים עד שיבקר אף לעשירים כשמיטה'** ומבואר בהרחבה בירושלמי (שם) שאכן נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, שבית שמאי למדו ענין ההפקר **מלקט שכחה ופאה** וכמו שבהם מועיל הפקר רק לעניים כך מועיל כל הפקר אף לעניים לחוד, אבל בית הלל למדו ענין ההפקר **משמיטה** שהוא הפקר לכל העולם, ויסוד הדברים מבוארים כדרכנו, שאם אנחנו דנים על ההפקר **כסילוק** לא שייך לחלק בין עשירים לעניים, ואם אנחנו דנים על ההפקר **כהקנאה** ממילא מובן שהוא הקנאה לעניים כעין הקדש.

בית שמאי אומרים מבעוד יום, ובית הלל אומרים משתחשך, ומבואר בגמרא (עא.) **'בהא קמיפלגי, דבית שמאי סברי ביטול רשות מיקנא רשותא הוא, ומיקנא רשותא בשבת אסור, ובית הלל סברי אסתלוקי רשותא בעלמא הוא, ואסתלוקי רשותא בשבת שפיר דמי'** והרי לנו שהבינו בית שמאי אף לביטול רשות בשבת שעיקר ענינו **הקנאה** והוצאה מרשותו, אבל בית הלל הבינו שביטול רשות בשבת ענינו **סילוק** רשות ולא הקנאה, ומהם יבין החכם לדמות מילתא למילתא בכל מכמני תורתנו האהובה, שיש שני גישות בהוצאת חפץ מרשותו האם ענינו סילוק או הקנאה (והסוגיא היותר ידוע שנסאבת ממחלוקת זו היא מחלוקת התוספות והרמב"ן בתחילת מסכת פסחים - ונציין הדבר בקצרה בסוף המאמר).

פלוגתת רבותינו שבארץ ישראל עם רבותינו שבבבל

אמנם צריך שתדע, שהבחנה

זו בהגדרת **ההפקר** שיצאה מבית מדרשם העתיקה של בית שמאי והלל, אכן זו הבנת **רבותינו שבארץ ישראל**, אבל רבותינו שבבבל לא הסכימו להבנה זו, ודעתם שלעולם הפקר יוצא מרשות בעלים, ולא הסכימו לקבל פירוש כזה בדברי בית שמאי ובית הלל, ובתחילה נפתח בתורת ארץ ישראל בדברי הירושלמי (ריש פרק ו דפאה) ששם מבואר שאכן ראשוני אמוראי ארץ ישראל רבותינו ר' יוחנן וריש לקיש גם הם נחלקו בדבר זה, **שר' יוחנן נמשך אחרי סברת בית שמאי** ועל כן סבר שאפשר להפקיר אפילו לעניי עיר אחת, **וריש לקיש נמשך אחרי סברת בית הלל** ועל כן סבר שאי אפשר להפקיר לעניי עיר אחת, ושם מבאר הירושלמי שאכן הדברים תלויים ועומדים האם הפקר נלמד משמיטה כדעת בית הלל, או מלקט שכחה ופאה כדעת בית שמאי,

ביטול רשות לגבי עירוב

ושמע והבן שרבותינו אבות בעולם החזיקו

כל אחד בשיטתו גם לדמות שאר דינים שבתורה בהנחה זו, כאשר מצאנו גם שנחלקו בית שמאי ובית הלל בענין ביטול רשות לגבי עירוב, וכך שנינו במשנתנו (עירובין סט): **'מאימתי נותנין רשות,**

נפלאות הסוגיא בנדרים

הנה אנחנו רואים לפנינו שרבי יוחנן וריש לקיש שבארץ ישראל (וכן הוא להדיא בירושלמי בנדרים כאן) מפרשים שיטת רבי יוסי כבית הלל **שהפקר דומה לשמיטה שהוא סילוק בעלמא ואינו יוצא מרשות בעלים כלל**, ואילו רבותינו שבבבל שהם רבא ועולא (שהוא הנקרא 'נחותא' כנודע, ותורתו בדרך כלל כתורת בבל) פירשו שיטת רבי יוסי שהוא תקנה בעלמא, לפי שהיה פשוט להם שהפקר יוצא מרשותו מיד בלי שום חולק בדבר, וכיון שהם הבינו שהפקר יוצא מרשותו והיינו שההפקר דומה לכעין **לקט שכחה ופאה כעין הקדשה לגבוה** לכן פירשו שאכן דברי רבי יוסי נאמרו באותו דור שאנשים רימו ודימו את ההפקר להקדש, ועל כן הוצרכו חכמים לתקן שהפקר אינו יוצא מרשותו ואינו מעיקר הדין (וימתק מאוד שאמר רבא שדומה למתנת בית חורון, כמו שבארנו בתחילת דברנו שבתחילה לא היו מכירים את ההפקר הזה והיו משתמשים בתחבולה של נתינה לחברו או לגבוה, ולבסוף התחילו להשתמש בתחבולה של הפקר), וכבר כתבנו שיש כמה ראיות שתקנות אלו הם מדור אושא והם תלמידי רבי עקיבא, וכן כאן מבואר בתוספתא שחכמים החולקים על רבי יוסי הוא רבי מאיר, ונמצא שנחלקו חכמי אותו דור בגדרי התקנות של הפקר כאשר נתרבו הרמאים.

הפקר גוף בלא פירות והפקר לזמן

ושים כנגד עיניך דבר נפלא, כאשר נעיין בתלמוד המערבי במסכת גיטין (פרק ז הלכה ג) שם מצאנו שהירושלמי מחדש שני חידושים בדיני הפקר, **א: שאי אפשר להפקיר גוף בלא פירות. ב: שהפקר לזמן**

וכן מצאנו בכמה סוגיות במרחבי הירושלמי (כמו הירושלמי המפורסם בריש פרק ב דפסחים, גבי חמץ של הפקר וחמץ שאחרי הפסח - וכן עוד כמה סוגיות), שתפיסת רבותינו שבארץ ישראל הוא שיש שני הבנות בדין ההפקר על דרך שבארנו.

סוגיית הפקר במסכת נדרים

וכאשר נרד לדלות מבארם של רבותינו שבבבל,

נראה שהם חלקו על הבנה זו ולא ראו חולקים בדבר, והיה פשוט בדעתם שההפקר יוצא מרשות האדם תיכף, ונחזור אל הראשונות בסוגיא שפתחנו בה בתחילת דברנו, מבואר במשנתנו (נדרים מג.) שנחלקו רבנן ור' יוסי האם מותר לראובן להפקיר חפץ כדי שיגיע ליד שמעון שמודר הנאה ממנו, שחכמים מתירים ורבי יוסי אוסר, ובטעמו של רבי יוסי נאמרו שני שיטות בגמרא. **א: שיטת רבי יוחנן וריש לקיש** שדעת רבי יוסי מעיקר הדין, וטעמו מפני שסובר שאין הפקר יוצא מרשותו עד שיבוא לרשות זוכה, ועל כן כאשר ראובן מפקיר דבר ושמעון זוכה בו, כיון שאין הדבר יוצא מרשות ראובן עד שנכנס לרשות שמעון, הרי זה נחשב ששמעון זכה מיד ראובן, ודבר זה אסור במודר הנאה. **ב: שיטת עולא ורבא** שדעת רבי יוסי אינו מעיקר הדין, אלא שחכמים תיקנו כן שלא יהיה הפקר, והטעם בזה מפני שחששו חכמים שאנשים יערימו ויפקירו את החפץ רק כדי כדי שיבוא ליד המודר הנאה, ובאמת בכהאי גוונא לא חל ההפקר לפי שזה דומה למתנת בית חורון שנתן לחברו מתנה אך ורק למטרה מסוימת ואין זה נקרא מתנה.

כמו הסוגיא בב"ק (כח.) שמוכח שפאה נפטר מן המעשרות מיד - והקשו מזה למל"מ (תרומות פרק ב) שמאריך להשריש להיפך - ופשוט שהבבלי נוקט גישה זו כשיטתו בדין פאה - ואילו הירושלמי חולק - וכן הסוגיא בב"מ (יב.) גבי ארנקי, ואין להאריך יותר).

שני גישות להפקר בית דין

וברוח מאמרנו אף נבין מה שייסדו לנו רבותינו בגדר הפקר בית דין הפקר, כאשר שנינו במסכת גיטין (לו:): 'אמר רבי יצחק מנין שהפקר בית דין הפקר, שנאמר 'וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה', רבי אליעזר אמר מהכא 'אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות' וכי מה ענין ראשים אצל אבות, לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו', והעמידו רבותינו שנחלקו רבי יצחק ורבי אלעזר האם הפקר בית דין בכוחו רק להוציא מיד הבעלים או גם להקנות לזולתו, והדברים נשזרים עם הבנה עתיקה זו ששני גישות קיימים בהפקר, ואם הפקר אינו אלא סילוק הרי שגם בית דין רק מפקיעים מיד הבעלים, אבל אם הפקר הוה הקנאה הרי שגם ביד בית דין להקנות לזולתו.

תן לחכם ויחכם עוד

וכבר אמרו תן לחכם ויחכם עוד, לפי שאין בידנו בגליון הזה לקשר כל הסוגיות ולהעמידם כבנין מפואר, נציין ביציאתנו את עיקרי הסוגיות המתקשרות לכל מה שנתבאר בפנים. א: יאוש אי הוה כהפקר, או רק היתר זכיה. ב: ביטול חמץ, משום שנעשה הפקר, או שמתבטל. ג: האם מותר להפקיר בשבת. ד: פירות שביעית האם חייבים בביכורים. ה: דברי הרמב"ם המופלאים שההפקר הרי הוא כנדר (הדברים מתיישבים ביותר שהפקר דומה ללקט שכחה ופאה). ו: הפקר בפני שלושה מדאורייתא ומדרבנן וכל פרטי הדינים בזה. ז: ביאור המשא ומתן בסוגיא במסכת תמורה (כה.) ח: פטור תרומות ומעשרות בהפקר וכל הדינים הנכללים בה'

לא מהני. וכבר ביארו רבותינו ששורש הדברים אחד הם, כיון דדעת הירושלמי שהפקר נלמד משמיטה, ועל כן לא מהני הפקר אלא דומיא דשמיטה דהיינו גוף ופירות והפקר עולמי, והדברים מוסברים ביותר כאשר בארנו בשיטת הירושלמי שסובר שהפקר נגזר מן השמיטה דהיינו שהבעלים מסתלקים מאליהם מן השדה כיון שהשדה עוברת למערכת זמן שונה שלא שייך שם בעלות, וממילא הדברים מאירים שהפקר זה הוא בלתי מוגבל בזמן (כאשר בארנו בארוכה בסוגיא דפסקה ששורש הדברים נעוץ בהבנת תורת הזמן ותורת היחסות), וכן מובן שהפקר גוף בלא פירות לא מהני, ששורש ענין הסילוק הוא בלתי מתחלק בין להקנות לזה או לזה ובין להקנות גוף בלא פירות וכל כיוצא באלו, ואמת מה נהדר שדין זה לא נזכר בתלמוד בבלי כאשר האריכו רבותינו לחתור בדבר (קצוה"ח סימן רנח ס"ק א, שו"ת רעק"א סימן קמה, וכל האחרונים אחריהם), והן הן הדברים שבארנו שהתלמודים נקטו גישות שונות בכל ההבנה בהפקר והכל עולה למקום אחד.

סוגיית רבי ישמעאל ברבי יוסי

וירווח לנו מאוד במה שרבים תמהים על הבמורא בדברי חכמינו במסכת בבא מציעא (דף ל:) על התנא רבי ישמעאל ברבי יוסי שהיה מהלך בדרך והטריח את רבי ישמעאל כמה פעמים לסייעו, עד שהפקיר רבי ישמעאל את העצים והוסיף ואמר 'לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו' ומקשים בעלי הש"ס 'ומי הוי הפקר כי האי גוונא, והתנן בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיהא הפקר לעניים ולעשירים כשמיטה, אלא רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרינהו', ורבים תמהים שלא נזכר כלל בש"ס שדעת רבי יוחנן שמועיל הפקר רק למקצת בני אדם כמו שהובא לעיל בארוכה בשם הירושלמי, וכבר הרעיש הארי הגדול רבינו הנודע ביהודה בתשובותיו (מהדורא קמא אה"ע סימן נט ובעוד מקומות) בדבר הזה וכל האחרונים שנסו מותניהם לתרץ קושיא חמורה זו, אמנם לפי דרכנו יומתק מאוד כי הלא חכם הבבלי לא הסכימו לגישה זו ששייך להפקיר רק למקצת בני אדם, וכמו שכבר בארנו בהרחבה (ויש עוד אריכות בכמה סוגיות -

בדרך קצרה:

הוא הקנאה של האדם בנכסיו.

שני הגישות הללו לבשו צורה בבית מדרשם של אבות העולם בית שמאי ובית הלל, כאשר הם מנחילים שני הבנות שונות לגמרי, והרבה מאוד חילוקי דינים שנולדים ומסתעפים משני הגישות הללו.

רבותינו בעלי התלמוד ירושלמי פיתחו את שני הגישות ודנו בהם בהרבה מקומות הפזורים במערבא, לעומתם רבותינו שבבל בתלמוד בבלי לא קיבלו הבנה זו ודחוהו, וקבעו שהפקר יוצא מרשות בעליו מיד.

שני גישות קיימים בהבנת המושג 'הפקר', שניהם משתלשלים משני גישות שהתפתחו במשך הדורות, ושניהם גם נעוצים בפירוש המילה 'הבקר' ו'הפקר'.

הבנה א: הפקר הרי הוא כעין 'שמיטה' פרטית שהאדם יכול להנחיל בנכסיו, ובהגדרה זו הרי שההפקר הוא סילוק האדם מנכסיו.

הבנה ב: הפקר הרי הוא כעין 'לקט שכחה ופאה' עצמי שהאדם מקנה את נכסיו לרשות עניים, ובהגדרה זו הרי שההפקר

תמצית הדברים משיעור שנאמר ליל רביעי אור לכ"א כסלו - פה עיה"ק ירושלים

ולא כתבנו את מהלך הפנימי בתוך הגיליון -
ולמבקשי פנימיות התורה נרשום כאן רק ראשי הדברים.

ד. שמיטה היא המלכות ששורשה 'מקיף' וסילוק - לקט שכחה ופאה הם יסוד שבפועל הם 'קב' אורות שיורדים ומשתלשלים.

ובדרך העבודה - התורה נתנה במדבר להנחיל לנו ההבנה שהכל תלוי בבחינת הפקר - והם שני גישות של הבקר והפקר - שפעמים שהאדם צריך להפקיר עצמו בחינת 'מקיף' ולסלק כל מהותו - ורק בכך יכול להגיע לתכליתו - ופעמים שהאדם צריך להבקר עצמו בחינת 'בקיעה' לחזק ישותו ועצמותו ורק בכך יכול להגיע לתכליתו.

הקטע יוצא בקב שלו - והפקר

א. הקטע הם שלושה שמות ע"ב ס"ג מ"ה - קפ - שהם באצילות ואינם יורדים למטה.

ב. הקב שלו הם אחוריים של עסמ"ב - קב - שיורד לבי"ע לפרנס את התחתונים.

ג. שני לשונות הבקר והפקר - הם שני אורות של 'קפ' ו'קב' אורות - משמעות 'קב' אורות לשון בקיעה והעברה מרשות לרשות - ולכן הם יורדים לתחתונים - משמעות 'קפ' אורות לשון פקיעה מלמעלה - לכן 'קפ' הם 'מקיף' - וזוהי סוד הסילוק שהבעלים נעשים 'מקיף' לחפץ.